

σα τοῦ σώματος, ἀλλὰ νὰ μεταχειρίζεται καὶ ἔλα τὰ μέσα εἰς τὸ νὰ προφυλάττεται ἀπὸ ἀρρώστιας, ἢ νὰ τὰς θεραπεύῃ, ἐὰν ἐξ ἐνάγκης ἔλθωσιν· ἀπαγορεύεται δὲ ἀπ' αὐτὸν ἡ ἀμετρία τῶν ἡδονῶν, ὁ ὑπερβολικὸς κόπος, καὶ πᾶσα σωματικὴ κολλώβωσις ἢ πῆρωσις σωματικῶν μερῶν, τὰ ὅποια κρίνονται ἀναγκαῖα διὰ τὴν τοῦ ὕλου διατήρησιν.

ΡΙΓ'. Ἡ μετριότης τῶν ἀπολαύσεων εἶναι τὸ μόνον μέσον τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγιείας· καὶ ταύτην συνιστᾷ ἡ ἠθικὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ῥέπει πάντοτε εἰς τὰς ὑπερβολάς· διότι πολλοὶ τρώγουσι καὶ πίνουσι διὰ τὴν ἐκ τῆς βρώσεως καὶ πόσεως ἡδονὴν, καὶ οὕτως ἐπιφορτίζοντες τὸν στόμαχόντων ὑπόκεινται εἰς ἀρρώστιας πολλάκις θανατηφόρους· πολλοὶ δὲ ἀπὸ φιλαργυρίαν δὲν ἀπολαύουσιν, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς διατήρησίν των, ἢ μεταχειρίζονται παχυλάς καὶ ἀχρείας τροφάς, καὶ οὕτως ἐξασθενίζοντες κατὰ μικρὸν κυριεύονται ἀπὸ πολλῆς ἀρρώστιας· διότι ἡ ὑγεία φθεῖρεται ἀπὸ πᾶσαν ἀμετρίαν, καθὼς διακτηρεῖται στερεὰ ἀπὸ τὴν μετὰ μέτρου γινομένην ἀπόλαυσιν ὄλων τῶν χρεωδῶν. Ὡσαύτως εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ αἱ ἄμεμπτοι ἡδοναὶ, ὅχι μόνον πρὸς ἰλαρότητα καὶ πρὸς ἐνδυνάμωσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἰλαρότητα καὶ ἐξύψωσιν τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτάς πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ φυλάττῃ τὴν μέσσην ὁδόν, καὶ οὔτε καθ' ὑπερβολὴν νὰ εἶναι εἰς αὐτάς ἔκδυτος, καθὼς εἰ χορεύοντες καὶ παίζοντες ἡμέραν καὶ νύκτα, οὔτε νὰ τὰς ἀποποιῆται παντάπασι ὡς ἠθικά τινα ἁμαρτήματα· διότι ἡ ἡδονὴ δὲν εἶναι μὲν τὸ τέλος κατὰ τοὺς Ἐπικουρείους ἢ Κηρυναίκοις, εἶναι δὲ συχωρημένοντι καὶ διαιτητικὸν μέσον καὶ διὰ τὸ σῶμα καὶ διὰ τὸ πνεῦμα.

ΡΙΔ'. Τὰ αὐτὰ δὲ λέγομεν καὶ περὶ ἄλλων τινῶν εἶναι

τητικῶν μέσων, οἷον τῆς μετρίας κινήσεως καὶ ἡσυχίας, τοῦ ὕπνου, καὶ τῆς καθαριότητος τοῦ σώματος· διότι καὶ ταῦτα, μέτρια ὄντα, εἶναι ὄχι μόνον συγχωρημένα, ἀλλὰ καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου· ἡ καθαριότης μάλιστα τοῦ σώματος ἀναγγέλλει τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς καθαριότητα· καὶ ὅστις δείχνει τὸ σῆμα τοῦ γεμάτου φυσικῆς ῥυπαρότητος καὶ ἀκαθαρσίας, τούτου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ ἠθικῶς ἀκάθαρτος καὶ ῥυπαρὰ· διὰ τοῦτο πολλὰ πρὸς ψυῶς παριστάνουσι σωματικῶς τὰ μὲν ἅγια ὄντα, οἷον ἀγγέλους, καθαρὰ καὶ ἄσπιλα καὶ καλὰ· τὸν δὲ πατέρα τῆς κακίας διάβολον, ῥυπαρὸν καὶ βδελυρὸν καὶ αἰσχρὸν· εἶναι λοιπὸν καὶ πρὸς ὑγείαν ἀρμοδία ἡ καθαριότης τοῦ σώματος, καὶ προσέτι κοσμιότητος ἐνδειγμα, ὅταν γίνεται μὲ τὴν ἀπαιτουμένην μετριότητα.

PIE', "Ὅτι δὲ, ὅταν ἀρρώστησῃ ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ νὰ λαμβάνῃ τὰ πρὸς ἀνάρρωσίν του ἀναγκαῖα φάρμακα, τὸ εἶπαμεν καὶ ἀνωτέρω (PH').· λέγομεν τώρα μόνον, ὅτι τὰ ἰατρικὰ πρέπει νὰ τὰ λαμβάνῃ ἀπ' ἀληθινούς ἰατρούς, καὶ ὄχι ἀπὸ ψευδοῖατρούς, ἢ ἀπὸ οἰκιακὰς γυναικῶν συμβουλὰς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀμφίβολοι καὶ ἐπικίνδυνοι.

PIG', Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος ἀνήκει καὶ ἡ ὀλοκληρία τῶν μελῶν του· διὰ τοῦτο εἶναι ἀπηγορευμένον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ νὰ τέμνη ἢ νὰ στρεβλόνη ἢ ὀπωσοῦν νὰ πηρόνη κενὸν ἀπὸ τὰ μέλη του (PIB'). Παραβαίνει λοιπὸν τὸ πρὸς ἑαυτὸν καθῆκον, ὅς τις ἢ ἐκβάλλει ὑγιᾶ ὀδόντια, ἢ κόπτει τὰ δάκτυλά του, διὰ νὰ μὴ στρατολογῆται εἰς τὸν πόλεμον, ἢ, τὸ χεῖριστον, εὐνουχίζεται δι' ἐπίπλαστον ἀρετὴν ἢ ἄλλην αἰτίαν, ἢ ὅπως ἄλλως καταστίζει καὶ κατατρύχῃ τὸ σῶμα του διὰ ν' ἀποκτήσῃ ψευδοκαλλονήν. "Ὅτι δὲ ὅταν τὸ ὅλον σῶμα μὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ χωρὶς ἀποβολὴν τινὸς μέλους, καθ-

ἤκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἀποβάλη τὸ μέλος τοῦτο, τὸ εἶπαμεν ἀσχητέρα (ΟΓ').

Σημείωσις. Τὸ νὰ ξηρίζωμεν τὰ γένηα, καὶ νὰ φαλιδίζωμεν τὰς τριχὰς τῆς κεφαλῆς ἢ νὰ τὰς ξηρίζωμεν καὶ αὐτὰς εἶναι, ἀσχε καὶ τοῦτο πῆρωσις τοῦ σώματός μας, ἢ κἄν εἶναι ἀπὸ τὸ μὴ συχωρούμενα ὑπὸ τῆς Ἡθικῆς, ὅχι βέβαια· πρῶτον, ἐπειδὴ αἱ τρίχες, καθὼς καὶ οἱ ὄνυχες, οὐκ εἶναι μέρη τοῦ σώματος τόσο οὐσιώδη, ὥστε χωρὶς αὐτῶν νὰ μὴν ἀνάριστον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Λόγου· δεῦτερον, ἐπειδὴ ἡ ἦθικὴ φρόνησις ὑπαιεῖ εἰς ἐπουσιώδη πράγματα νὰ μὴ προσκρούμεν κατὰ τῆς ἐπικρατούσης συνήθειας.

ΡΙΖ'. Ο' ἄνθρωπος χρεωστεῖ ὅχι μόνον νὰ διατηρῇ τὸ σῶμα του εἰς τὴν φυσικὴν του κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ τελειοποιῇ, ὅσον δύναται, ὥστε νὰ ἐμπορῇ νὰ ἐνεργῇ εἰς αὐτοῦ πάντοτε σκοπιμώτατα. Τὸ καθῆκον τοῦτο ἀναφέρεται μέρος μὲν εἰς τὴν γύμνασιν τῶν σωματικῶν ὀργάνων, ἀπὸ τὰ ὅποια κρέματα ἐν γένει ἢ ἐξωτερικὴ αἴσθησις, καὶ ἡ προαιρετικὴ κίνησις, μέρος δὲ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοιούτων σωματικῶν ἔξεων, διὰ τῶν ὁποίων τὸ σῶμα μας λαμβάνει καὶ ἐξωτερικὴν εὐσχημίαν, καὶ γίνεται καὶ χρησιμώτερον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Λόγου.

ΡΙΠ'. Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ γυμνάζῃ τὸν ὀφθαλμὸν του εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ εὐκόλως διάφορα εἶδη καὶ μεγέθη καὶ χρώματα, καὶ ἀποστήματα, καὶ τὰς τούτων σχέσεις· νὰ ἰξύνῃ τὴν ἀκοήν του εἰς διάκρισιν διαφόρων ἤχων καὶ φωνῶν καὶ ἀρμονιῶν· νὰ μὴ ἀφίνη δὲ ἀνασκητήτους οὐδὲ τὰς ἄλλας του αἰσθήσεις, λέγω ὄσφρητιν καὶ γεῦσιν καὶ ἀφήν, ἐπειδὴ ὅχι μόνον χρησιμεύουν εἰς διάκρισιν πολλῶν ὠφελίμων καὶ βλαβερῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ γίνονται πολλάκις βοηθοὶ τοῦ νοῦς εἰς γνῶσιν πολλῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου.

ΡΙΘ'. Ἀπὸ τὴν ἀσκήσιν τῆς προαιρετικῆς κινήσεως ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος ἀντιδραστικὴν δύναμιν πρὸς τὰ ἔξω· ἐνδυναμῶνε-

ται, γίνεται εὐκαμπτος καὶ σιέρρός, καὶ ὑποφέρει ἀκινδύ-
 νως τὰς βλαβερὰς ἐπιρροίας τοῦ περιέχοντος, ὅταν τὸ κα-
 λήσῃ ἢ χρεῖα. Πρὸς δὲ τοῦτο εἶναι χρήσιμοι αἱ σωματικαὶ
 ἔξεις, τὰς ὁποίας μᾶς διδάσκει ἡ γυμναστική· λέγω τὴν ἐρ-
 χηστικὴν, ὄρκομικὴν, ἵππαστικὴν, κυλυμβητικὴν κτλ. Ὅτι δὲ
 αὗται αἱ ἔξεις καὶ τὸ σῶμα σχηματίζουν εἰς τὸ εὐπρεπέ-
 στερον, καὶ κινδύνων γίνονται πολλάκις εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπ-
 αλλακτῆριοι, εἶναι βέβαια περιττὸν νὰ τὸ εἴπωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Περὶ τοῦ καθήκοντος τῆς διατηρήσεως τῆς
 ψυχῆς, καὶ τῆς τῶν μέσων εἰς εὐδαιμονίαν
 καὶ τελειότητα κτήσεως, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ
 ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν καθηκόντων.

ΡΚ΄.

Επειδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι κυρίως πηγὴ τῆς προσωπικῆς μας
 ἐνεργείας, καθήκον μας εἶναι νὰ τὴν διατηρῶμεν εἰς τὴν φυσι-
 κὴν αὐτῆς ὀλοκληρίαν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν χρεώσται οὔτε νὰ
 ἐπιτείνῃ καθ' ὑπερβολὴν, οὔτε νὰ ἀμελῇ καὶ νὰ χαλᾷ καθ'
 ὑπερβολὴν τὰς ψυχικὰς του δυνάμεις, οὔτε νὰ τὰς διευσύνη
 μονομερῶς εἰς ἓν μόνον σημεῖον, οὔτε νὰ τὰς κατασκορπίζῃ
 ἀπροσδιόριστως, οὔτε νὰ τὰς ἐξασθενίξῃ διὰ σωματικῶν ἀκο-
 λατιῶν, οὔτε νὰ τὰς ἐνισχύῃ μὲ χρήσιν ἐξωτερικῶν μέσων, ἐ-
 πειδὴ δὲ ὅλων τούτων ὄχι μόνον πάσχει, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει
 ἡ υἰγια τοῦ ἐσωτερικοῦ μας ἀνθρώπου.

ΡΚΑ'. Πρέπει λοιπόν ὁ ἄνθρωπος ν' ἀποφεύγῃ ἕσα ὑπερπεριτείνουσι τὰς ψυχικὰς του δυνάμεις· τοιαῦτα εἶναι μελέται ἀδιάκοποι, ἡμέραν καὶ νύκτα γινόμεναι, εἰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας· ἢ προσηλώσεις τοῦ πνεύματος εἰς βαθέα τινα καὶ ἀνεπίλυτα ζητήματα, ἢ ἀχαλίνωτος ἐκδοσις τῆς ψυχῆς εἰς αἰσθημάτων τινα· διότι ταῦτα διασπῶσι τὴν ἁρμονίαν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, καὶ καταφέρουσι πολλάκις τὸν ἄνθρωπον εἰς μελαγχολίαν καὶ μανίαν· καὶ ἢ ὑφείσιν πάλιν, καὶ παντελῆς ἀμέλειά του κρημνίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀνοησίαν καὶ μωρίαν· καθὼς πολλοὶ οὐτ' ἀναγινώσκουσι τίποτε, οὔτε στοχάζονται τι ὑψηλότερον διὰ νὰ μὴ ἐνοχλήσωσι τὴν ἀνάπαυσίν των· οἱ πρῶτοι παύουσι τὴν εὐήχον εὐρυθμίαν τῆς ψυχῆς, κόπτουτες ὡς ὄργανον τινος τὰς χορδὰς μετὰ τὴν μεγάλην ἐπίτασιν· οἱ δεῦτεροι καταργοῦσι τὴν ἐνεργειάν της, ὡς ὄργανον, τοῦ ὁποίου εἶναι παύτη χαλαραὶ αἱ χορδαὶ καὶ ὑφειμέναι.

ΡΚΒ'. Πρέπει δὲ καὶ νὰ μὴ ἐνασχολῆταις ψυχικὰς του δυνάμεις εἰς ἓν τι μόνον ἀντικείμενον, καθὼς οἱ μόνον μυσθιστορίας ἀναγινώσκουτες εἰς ἕλην των τὴν ζωὴν· διότι τοιαύτη μονομερῆς κίνησις τῆς ψυχῆς εἶναι ἄχρηστος εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον· οὐδὲ πρέπει τῆς ψυχῆς τὰ ἠδύσματα νὰ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος ὡς τροφήν τῆς ψυχῆς· τοιαύτη ἀσωτία κινδυνεύει νὰ κάμῃ τὸν ἄνθρωπον ἀχαλίνωτον εἰς τὰς ἐπιθυμίας του, καὶ ἐπομένως κακοήθη· οὐδὲ νὰ καταγίνεται ἀπροσδιόριστως εἰς ὅλα· διότι ἡ πανεπιστημοσύνη κατανατᾷ τελευταῖον νὰ εἶναι ἀληθινὴ ἀμάθεια, καὶ νέκρωσις τῆς ψυχῆς· οὐδὲ πρέπει νὰ πίνῃ θερμὰ ποτὰ δι' αὔξησιν τῆς φαντασίας, ἢ δραστικὰ τινα μέσα βοηθητικὰ τάχα τῆς μνήμης· ἐπειδὴ αἱ τοιαῦτα βίαια βλάπτουσι καὶ τὴν ψυχὴν, ἐνῶ εἰς ὀλίγην ὥραν τὴν κάμνουσιν ἐνεργόν, καὶ ἐρεξῆς τὴν καθιστάνουσιν ἀδρανῆ καὶ ἀκίνητον,

καὶ τὸν ἔλον ἄνθρωπον θανατόνουσι πολλάκις. Οσοὶ κάμνουσιν
 τοιαύτας καταχρήσεις τῶν ψυχικῶν τῶν δυνάμεων, εὐλόγως
 ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσιν αὐτόχειρες φονευταὶ τῆς
 ψυχῆς τῶν.

ΡΚΓ'. Ὁμοῦ μὲ τὴν διατήρησιν τῆς ὑλοκληρίας τῆς
 ψυχῆς χρεωστεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ τὴν τελειοποιῇ, ἢ νὰ
 ἀναπτύσῃ καὶ νὰ μορφώσῃ τὰς δυνάμεις τῆς. Πρέπει λοι-
 πὸν νὰ τὰς γυμνάσῃ σκοπίμως ἀποκτῶν τοιαύτας γνώσεις,
 διὰ τῶν ὁποίων ἐμπορεῖ νὰ λάβῃ εὐκρινῆ καὶ ὀρθὴν ἔννοιαν
 καὶ τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἐν γένει, καὶ ἰδιαιτέρου τινος ἐπαγγελ-
 ματος, ὡστ' ἐκείνου μὲν νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀληθινὴν ἀξίαν, τού-
 του δὲ νὰ ἐκπληρόνῃ, καθὼς πρέπει, τὰ καθήκοντα.

ΡΚΔ'. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ εἰσαχθῇ πρῶτον
 ὅσα πρέπει νὰ ἐξεύρῃ καθὼς ἄνθρωπος, ἢ γουν τὰ γενικὰ καθή-
 κοντά του, τὰ ὅποια χρεωστεῖ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους
 ἀνθρώπους· διότι ἐνταῦθα μόνον περὶ ἠθικῶν γνώσεων γίνεται
 ὁ λόγος· ἔπειτα ὅσα χρεωστεῖ, ὡς ἐπαγγέλματος τινος ἐκτε-
 λεστῆς, ἢ γουν καθὼς ἔμπορος, τεχνίτης, ράπτης, κτλ. εἰδ' ἔχει
 γραμματισμένου ἐπάγγελμα, οἷον διδασκαλικόν, χρεωστεῖ πάλιν
 νὰ ἐξεύρῃ πρῶτον ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔπ-
 εἰτα ὅσα εἰς τὸ ἐπάγγελμά του· καὶ μ' ἐκείνην τὴν ὑπὲρ τοὺς
 ἄλλους ὑπεροχὴν, ἣτις πρέπει νὰ διακρίνῃ τὸν ὀδηγὸν ἀπὸ τοὺς
 ὀδηγουμένους, χρεωστεῖ ὅλα του τὰ ἔργα νὰ προβάλλῃ εἰς τοὺς
 ἄλλους δικαιοσύνης καὶ ἐπεικειᾶς παράδειγμα· χρεωστεῖ, εἴτε διὰ
 στόματος ἢ διὰ συγγραφῆς διδάσκει, νὰ παραμιγνύῃ τὸ ἐνάρητον
 παράδειγμά του πρὸς ἠθικὴν ὠφέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος.

ΡΚΕ'. Εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαῖα πρὸς διατήρη-
 σιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγείας του, καὶ πρὸς βεβήθειαν τῆς πρῶ-
 ωπικῆς εἰς τὸν κόσμον ἐνεργείας του ἢ κτήσις καὶ χρήσις ἐξω-

τερικων τινῶν πραγμάτων, τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα ὀνομάζεται περιουσία, ὡς ἀμέσως περὶ τὴν εὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου στρεφόμενη, καὶ τῆς ὁποίας τὸ καθολικὸν καὶ ἰσοδύναμον μέτρον ἐνομάζεται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀργύριον. Καθήκον λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτὸν του εἶναι ν' ἀποκτήτῃ ἀργύριον διὰ τῆς φιλοπονίας του, καὶ νὰ τὸ διατηρήσῃ διὰ τῆς οἰκονομίας του. Τῆς φιλοπονίας ἐναντίον εἶναι ἡ ἀργία, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ ἀσωτία. Ἐμποροῦν ὅμως ἡ μὲν φιλοπονία νὰ ἐκφυλισθῇ εἰς αἰσχροκέρδειαν, ἡ δὲ οἰκονομία εἰς φιλαργυρίαν, ἐὰν συγχύσῃ τις τὰ μέσα μετὰ τὸν σκοπὸν, καὶ ἐκ τούτου προσπαθῇ καὶ ἀγωνίζεται εἰς μόνην τὴν κτήσιν χωρὶς τὴν εὐλογον κτήσιν.

Ρῆσις. Μόνον ἡ φιλοπονία εἶναι ἔργον πρέπον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν, ἐπειδὴ καθεὶς δι' αὐτῆς δύναται νὰ εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπ' ἄλλους, καὶ ἐν ταυτῷ τίμιος καὶ ἥσυχος πολίτης· ἡ δὲ ἀργία, ἐκτὸς ὅτι εἶναι ἀτιμαστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, εἶναι καὶ ἀρχὴ πάσης κακίας· διότι ὁ ἀργὸς ἔχει μόνον ἀγύμναστος καὶ ἀκαλλιέργητος μένει, ἀλλ' ἀδικεῖ καὶ τοὺς ἄλλους τρεφόμενος ἀπὸ τοὺς ἐκείνων κόπους. Ὁ πλούσιος ἀργὸς δὲν εἶναι τίποτε τιμιώτερος ἀπὸ τὸν πτωχόν· ἐπειδὴ οὐδ' αὐτὸς πράττει πρὸς βεβαίωσιν τῆς προσωπικῆς του ἀξίας. Ὁ δὲ πτωχὸς κάμνει ἔργον του τὸ ν' ἀρπάξῃ τὰ τῶν ἄλλων διὰ τῆς λεγομένης ζητείας, ἥτις τοῦ ἀφανίζει πᾶν αἴσθημα τιμῆς καὶ αἰδοῦς, καὶ τὸν καθιστᾷ εὐτελέστατον ἀνθρωπάριον· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει αἱ πόλεις νὰ ὑποφέρωσι τὴν ζητείαν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀποδιώκωσι μακρὰν ὡς μέσον ἀτιμαστικὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μόνον εἰς ἀναγκαιοτάτας περιστάσεις συγχωρουμένην.

Σημείωσις. Ἡ ζητεία δὲν ἐμποδίζεται οὔτε με τὰ πολλὰ ἑλλείνη, τὰ ὅποια ἐμποροῦν οἱ πλούσιοι νὰ διανεῖμουν εἰς τοὺς φτωχοζήτας· διότι εἰς τοὺς ἄργους καίμια ποσότης τοῦ κόσμου δὲν ἐξικανοῖ· οὔτε με προσταγὰς τοῦ νὰ μὴ περιπατῶσιν εἰς τοὺς δρόμους· διότι πάντοτε εὑρίσκουν μυστικούς τρόπους νὰ ζητῶσιν· ἀλλὰ μένον με τὴν ἰσχυροῦ κυβέρνησιν, ἣτις δὲν ἐπιφορτίζει ἀνυποφόρους φόρους εἰς τοὺς φιλοπόνοους, καὶ με τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐργάζωνται εἰς κοινὰ πράγματα οἱ ἀμελεῖς, καὶ νὰ τρεφῶνται με τῶν κερμάτων, καὶ μὴ σύστασιν πτωχοτροφειῶν, ἢ γεροκομειῶν, διὰ νὰ τρεφῶνται εἰς αἰτὰ οἱ ἀδύνατοι νὰ ἐργάζωνται· χωρὶς ταῦτα τὰ μέσα ἡ ζητεία δὲν ἐμποδίζεται, ἢ μεταβάλλεται εἰς κλεψίαν.

ΡΗΖ'. Ἡ δὲ ἀσωτία εἶναι μὲν συνήθως συνεζευγμένη με τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀργίαν· κάποτε δὲ εἶναι ἠνωμένη μόνον με τὴν φιλοπονίαν· προσπαθοῦσα αὕτη ν' ἀναπαύῃ χρείας περιττὰς καὶ τεχνικὰς, κατανατᾷ τελευταῖον εἰς ἔλλειψιν τῶν μέσων τῆς εὐχαριστήσεως τῶν φυσικῶν καὶ ἀναγκαίων· πάντοτε, ὅς τις ἐξοδεύει πλείοτερα παρ' ὅσα εἰσοδεύει, εἶναι ἀσωτος· ἀλλὰ καὶ ὅς τις ἐξοδεύει ὅσα εἰσοδεύει εἶναι ἀσωτος· οἷοι οἱ πρῶτος ταχύτερα, ὁ δὲ δεύτερος βραδύτερα θέλουν κατανατῆσαι εἰς γῆρας ἄπορον καὶ αἰσχροῦν, ἔχοντες χρείαν ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων, καὶ κατανατῶντες ἢ εἰς τὸ αἰσχροῦν ἔργον τῆς ζητείας, ἢ εἰς ἄλλα ἐπονείδιστα καὶ ἀξιοκατάκριτα ἔργα· διὰ τοῦτο εἶναι καθήκον τῆς προσωπικῆς τιμῆς τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἶναι οἰκονόμος τῆς περιουσίας του.

Σημείωσις. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀξιοκατάκριτον καθ' ἑαυτὸ τὸ νὰ ἐξοδεύη τις πολλά· διότι ὅς τις ἔχει πολλά, πρέπει καὶ νὰ δίδῃ πολλά διὰ νὰ κάμνη καὶ ἄλλους κοινωνοὺς τῶν ἀγαθῶν του, καὶ διὰ νὰ προξενῇ ἀφορμὴν ἐπιμελείας καὶ φιλεργίας εἰς τοὺς τεχνίτας καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἐπιωφελῆ τοῦ βίου ἐπαγγέλματα. Διὰ τοῦτο ἡ ἠθικὴ δὲν ἀποδοκιμάζει· καὶ εἶδος τι πολυτελείας, ἢ γοῦν δαπάνην, ἢ τις νὰ ὑπερβαίνῃ τὴν ἀπλουστάτην καὶ λιτωτάτην τῶν χρειωδῶν ἀνταλλαγὴν, καὶ εἰς τὴν τροφὴν καὶ εἰς τὴν στολὴν καὶ εἰς τὴν οἰκίαν· διότι ὁ εἰς τὰ ἀπλούστατα καὶ ἀναγκαιότατα μόνον περιορισμὸς, τῶν ὅποιον ἀπῆτον ἀναγκαιῶς εἰς τὴν ὑρετὴν ὁ Ἀντισθένης καὶ οἱ ὀπαδοῖτου, φέρει τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν κτηνώδη καὶ κυνικὴν ζωὴν, ἣτις ἀντίκειται εἰς τὴν ὑψηλοτέρην

καλλιέργειαν τοῦ ἀνθρώπου γίνουσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδοκιμάζεται ἀπὸ τὴν ἠθικὴν.

ΡΚΗ'. » **Ρίζα** πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. » Τὸ πάθος τοῦτο λέγεται καὶ **πλεονεξία**· εἶναι δὲ ἠνωμένον καὶ μὲ τὴν αἰσχροκέρδειαν· διότι τὰ χρήματα, τὰ ὅποια λέγονται ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ἐπειδὴ χρησιμεύουν μόνον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διατήρησιν τῆς προσωπικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, τὰ μεταβάλλει ὁ φιλαργυρὸς εἰς ἐσωτερικὰ· καὶ τὰ μέσα θεωρεῖ ὡς σκοπὸν καὶ τέλος· θησαυρίζει, ὅχι διὰ νὰ μεταχειρισθῇ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχῃ τὸν πλοῦτον καὶ νὰ εὐφραίνεται ἀπὸ τὴν θείαν του. Ὄταν ἐξοκείλῃ εἰς τοῦτο τὸ πάθος ὁ ἀνθρώπος, ἀδικεῖ καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς ἄλλους· φιλανθρωπίας ἔχνος δὲν μένει εἰς αὐτόν· γίνεται χαμερμῆς καὶ οὐδαμινός· χάνει τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν θείαν ἐκείνην ἀταραξίαν, μὲ τὴν ὅποιαν ὑποφέρουσιν οἱ ἐνάρεται τὰς μεταβολὰς τῆς τύχης· ἀποβάλλει πᾶν ἀνθρώπινον καὶ εὐγενικὸν φρόνημα, ἐπειδὴ προσπαταλευόμενος εἰς τὴν κτήσιν τοῦ ἀργυρίου, δὲν ἐξυψύεται ποτὲ εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ οὐράνια ἀγαθὰ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πάθος του εἶναι ἀνόητον καὶ ἄλογον, γίνεται μὲν γελοῖος καὶ κωμωδίας ὑπόθεσις· μένει δὲ πάντοτε, ἠθικῶς θεωρούμενος, βδελυκτὸς καὶ ἀποτρόπαιος. Ἐὰν λοιπὸν ἡ πενία εἶναι πολλῶν κακῶν διδάσκαλος, καὶ διὰ τοῦτο μᾶς συμβουλεύει ὁ Λόγος νὰ τὴν ἀποφεύγωμεν (**ΡΚΕ'**) διὰ τῆς φιλοπονίας καὶ οἰκονομίας, πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν χειροτέραν φιλαργυρίαν, ἥτις εἶναι πάθος ἀτιμαστικώτατον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ μεσότης ἐνταῦθα ἐμπορεῖ νὰ μᾶς κρατήσῃ ἐντὸς τῶν τῆς ἀρετῆς ὁρίων.

ΡΚΘ'. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κατάστασιν δὲν ἀνέκουν μόνον ἡ προσωπικὴ του ἀξία καὶ τὸ ἀργύριον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ του ἐλευθερία, καὶ ἡ ἐξωτερικὴ του τιμὴ, καὶ αἱ

κοινωνικαὶ σχέσεις του· διὰ τοῦτο καθήκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν εἶναι νὰ ζητῇ τὰ τρία τελευταῖα, καὶ ὅσον δύναται νὰ τὰ αὐξάνῃ καὶ νὰ τὰ ἐπιτείνῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμφιλοχωροῦσιν εἰς αὐτὰ κάποιοι περιορισμοὶ ὡς πρὸς τὴν ἀτομικὴν του κατάστασιν καὶ τὴν τήρησιν τῶν ἠθικῶν κανόνων· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν ἀκριβέστερον τὰ γενικῶς ἐνταῦθα εἰρημένα διὰ τῶν ἐφεξῆς παραγράφων.

ΡΛ'. Ἐξωτερικὴ ἐλευθερία εἶναι τὸ νὰ διατάσσῃ τις τὰ πράγματά του, ὅπως θέλει, καὶ νὰ μὴ κρέμαται ἀπὸ ξένας προσταγὰς· τὴν διατηρεῖ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀπόκτησιν ἐπωφελῶν γνώσεων καὶ ἔξεων, διὰ τῶν ὁποίων ὠφελεῖ τοὺς ἄλλους, καὶ προσπορίζεται τὰ χρειώδη του· τὴν αὐξάνει δὲ αὐξάνων καὶ τελειοποιῶν ταύτας τὰς γνώσεις καὶ ἔξεις του. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπολύτως ἐλεύθερος καὶ ανεξάρτητος δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, διότι πάντοτε ἔχει χρεῖαν καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· πρέπει τόσον μέρος τῆς ἐλευθερίας του νὰ θυσιάσῃ, ὅση εἶναι ἡ χρεῖα, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο μὲ εὐλόγους συνθήκας ἐμπορεῖ νὰ γείνη ὁ ἄνθρωπος ὑπηρετῆς ἄλλων προσώπων καὶ φυσικῶν καὶ ἠθικῶν· καὶ τότε καθήκον του εἶναι νὰ θυσιάσῃ ὅλην ἐκείνην τὴν ἐλευθερίαν του, τὴν ὁποῖαν ὑπεσχέθη διὰ τῆς συνθήκης· ἀλλ' ἀπολύτως νὰ χάσῃ πᾶσαν τὴν ἐλευθερίαν του εἶναι ἁμαρτία καὶ κακία, ἐπειδὴ χάνει τότε τὸ πρόσωπόν του καὶ γίνεται ἀνδράποδον.

ΡΛΛ'. Ἐξωτερικὴ τιμὴ εἶναι τὸ σέβας, τὸ ὅποτον μᾶς δείχνουν ἄλλοι διὰ τὴν προσωπικὴν μας ἀξίαν· εἶναι δὲ αὕτη φυσικὴ μὲν, εἴαν ἡ ἀξία κρέμαται ἀπὸ μᾶς· καὶ ὀνομάζεται ἀγαθὸν ὄνομα, καὶ ἀγαθὴ ὑπόληψις· ἐπίκτητος δὲ, εἴαν εἶναι διορισμένη νομίμως ἀπὸ τὰς εἰς τὸν κοινωνικὸν βίου σχέσεις μας, καὶ ὀνομάζεται βαθμοῦ καὶ ἀρχῆς τιμὴ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς

τιμῆς προέσχεται ἢ τῶν ἄλλων εἰς ἡμᾶς πίστις, καὶ ἡ εἰς τὴν κοινίαν εἰσοδός μας. διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ἀδιάφοροι πρὸς αὐτήν. ἡ ἀδιαφορία αὕτη μᾶς ἐπαφέρει τὸ ὄνειδος τοῦ κόσμου ὡς ἀναξίους καὶ οὐδαμινοὺς. διότι καθῆκον παντὸς ἀνθρώπου εἶναι νὰ βεβαιόνη τὴν τιμὴν του, καὶ νὰ τὴν διατηρῆ ἀθικτὸν ἀπὸ τὰς ὕβρεις καὶ καταλαλιάς τῶν ἄλλων, καὶ νὰ τὴν αὐξάνη μὲ ὅλα τὰ συγχωρημένα μέσα.

ΡΑΒ'. Πρέπει δὲ νὰ προσέχη καθεὶς μήπως ἡ κατὰ τὸ καθῆκον φιλοτιμία παρεκτραπῆ εἰς φιλοδοξίαν ἢ κενοδοξίαν, ἡγουν εἰς ἀπεριόριστον καὶ ἐμπαθῆ σπουδὴν πρὸς ἐπίκτησιν ἐξωτερικῆς τιμῆς. ἐὰν, φέρῃ εἰπεῖν, πειραχθῆ ἡ τιμὴ μας δι' ὕβρεων καὶ συκοφαντιῶν, καὶ φανῆ ἡ οὐδαμινότης τῶν ὕβριστῶν μας, ὅτι παρεκτὸς τῆς παρερχομένης λύπης τίποτ' ἄλλο κακὸν δὲν δύναται νὰ μᾶς κάμη, εἶναι μεγαλοψυχία νὰ καταφρονῶμεν τὰς ὕβρεις, καὶ ν' ἀδιαφορῶμεν πρὸς τοὺς ὕβριστας· μικροψυχία δὲ καὶ εὐτέλεια νὰ ζητοῦμεν ἐκδίκησιν. διότι τὸ φιλέκδικον εἶναι ἐπίσης ἀνάξιον τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ ἡ κενοδοξία καὶ ἡ πλεονεξία καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα πάθη.

ΡΑΓ'. Τὰς δὲ τιμὰς τῶν βαθμῶν καὶ τῶν ἀρχῶν εἶναι συγχωρημέισι νὰ ζητῶμεν διὰ τῶν προτερημάτων μας, ἀλλ' ὅχι διὰ ῥαδιουργιῶν καὶ μηχανορραφιῶν, καὶ τῆς τῶν λεγομένων μεγάλων ἀναξίας εὐνοίας. διότι τὰ μέσα ταῦτα εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἄτιμα, ἡγουν ἐναντία τῆς ἐσωτερικῆς τιμῆς, ἣτις πρέπει νὰ εἶναι βᾶσις τῆς ἐξωτερικῆς. Ἐν γένει δὲ εἶναι ἠθικῆς φρονήσεως κανὼν, νὰ ἔχωμεν πάντοτε χαλινὸν εἰς τὴν ζήτησιν τῆς τιμῆς, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου. διότι ἀφ' οὗ καταντήσουν καὶ τὰ δύο εἰς πάθη, γίνονται ἀκράτεια καὶ ὀχόρταστα. Τὰ ἀποτελέσματά των εἶναι φόβος, στενοχωρία, φθόνος, μῖσος κτλ. τὰ ὅποια κατακρημνίζουν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς φυσικὴν καὶ εἰς ἠθικὴν ἀθλιότητα.

ΡΑΔ'. Ἄπ' ὕλας τὰς κοινωνικάς σχέσεις, πρώτη εἶναι ἡ γαμικὴ, ἣτις εἶναι βᾶσις τῆς οἰκιακῆς· ἀπ' αὐτὴν λαμβάνει τὴν ὕπαρξίν του ὁ ἄνθρωπος· ταύτην γνωρίζει πρώτην εὐθύς ἀποῦ ἐμβῆ εἰς τὸ θέατρον τοῦ κόσμου. Ἐνόσω νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ωρίμην του ἡλικίαν, εὐρίσκεται εἰς τὰς σχέσεις τὰς πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἀδελφοὺς, καὶ συγγενεῖς ἄλλους, ἂν τύχῃ νὰ ἔχῃ· ἀφ' οὗ δὲ γείνη ἐνήλικος, ἐμπορεῖ τότε, καὶ καθήκον του ἀπαραίτητον εἶναι νὰ γείνη ἀνὴρ γυναικός, καὶ πατὴρ τέκνων, καὶ κεφαλὴ οἰκογενείας· ἡ προσταγὴ πλῦξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, εἶναι τοῦ Θεοῦ ἐμπεφυτευμένη εἰς τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ὅς τις τὴν ἀθετεῖ, γίνεται παραβάτης καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Λόγου. Καθήκον λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πρὸς ἑαυτὸν νὰ ἐμβῆ εἰς γαμικὴν κοινωνίαν, εἰάν ἔχῃ τὰ ἀπαιτούμενα μέσα τοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν σχέσιν ταύτην· διότι περιστάσεις ἐναντία τῆς ἐκτελέσεως τῶν γαμικῶν καθηκόντων ἀπαιτοῦσιν εὐλόγως τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ ἐμβῆ εἰς ταύτην τὴν κοινωνίαν.

ΡΑΕ'. Εἰς τὴν σχέσιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἔχουν καθήκον νὰ ἐμβαινουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι· διότι ἡ πόλις εἶναι ὁ τόπος, ὅπου καλλιεργοῦνται καὶ μορφώνονται καὶ γίνονται ἀληθινοὶ ἄνθρωποι οἱ ἄνθρωποι· εἰς αὐτὴν εὐρίσκει πᾶς τις ὕλην νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς προσωπικάς του ἐνεργείας. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἰκανὸν πλῆθος ἀνθρώπων συνέλθωσιν εἰς ἓν, ἔχουσι καθήκον ἱερὸν γὰρ συστήσωσι πολιτικὴν κοινωνίαν· καὶ ὅσοι εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν, καθὼς εἴμεθα ὅλοι τώρα εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, πρέπει νὰ φυλάττωσι πάντα ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς διατήρησίν της. Ἐκ δὲ ταύτων μέρος μὲν ἐρρέθησαν εἰς τὴν τοῦ δικαίου ἐπιστήμην, μέρος δὲ ἐναποταμιεύονται εἰς τὰ ἐφεξῆς καφάλαια, ὅπου θέλει γενῆν λόγος περὶ τῶν πρὸς τοὺς ἄλλους καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου.

Σημείωσις. Περὶ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τέπος ἀρμόδιος νὰ παριτυάνωνται τὰ ἀναγκαϊότερα εἶναι αἱ θεολογικαὶ πραγματεῖαι, ἢτε Ἡθικὴ θεολογία, καὶ ἡ Κιατήχησις τῆς πίστεως, καὶ ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θεολογία. Ζητεῖται δὲ ἐνταῦθα, εἴαν ἡ Ἡθικὴ φιλοσοφία ἀποδεχεται καὶ δικαιοῦν τὰς μυστικὰς κοινωνίας, ὅποια εἶναι ἡ τῶν λεγομένων ψραγμασένων· ἀλλ' ἀραγε ἐμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ ἡ πόλις τοιαύτας μυστικὰς κοινωνίας; εἴαν τὰς ὑποφέρῃ, ἐπειδὴ ὁ Λόγος θέλει τοὺς ἀνθρώπους ἐλευθεροῦς, ἔχουσι δίκαιον νὰ τὰς συστήσωσιν οἱ θελοντες. Ἀλλ' ἐρωτᾶται, Τίς εἰσυνειϋήτος ἄνθρωπος ἐμπορεῖ νὰ γείνη μέλος τοιαύτης μυστικῆς κοινωνίας; Τίς ὑποφέρει νὰ ἔχη κεκρυμμένα, ὅσα ἐμποροῦν νὰ ἀφελήσωσιν τὴν ἀνθρωπότητα; ἢ Τίς ἐνάρετος δύναται νὰ μείνῃ εἰς τὰ ἐπιβλαβῆ; Τῶν ἀφελίμων κοινωνιῶν τὰ ἔργα πρέπει νὰ μὴ κρύπτονται, ἀλλὰ νὰ εἶναι εἰς ὅλους φανερά· συμβολὸν τῆς ἀρετῆς εἶναι τὸ φῶς· συμβολὸν τῆς κακίας εἶναι τὸ σκότος· διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ἡ πηγὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγαθότητος. «Ὅτῳ λαμπράτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμ-
«προσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα»· καὶ «Ὅ-
«θεῖς λύχνον ἄψας τίθησιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ».

ΡΛΣ'. Ἐν γένει δὲ καθήκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν εἶναι νὰ φυλάττῃ πάντοτε τὴν ἀνθρωπότητά του εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἢγουν νὰ μὴ ἀπαρνηθῆται τὴν εἰς αὐτὸν προσανήκουσαν ἀξίαν, ὡς λογικὸν καὶ ἐλεύθερον ὄν. Χρειαστεῖ λοιπὸν ὄχι μόνον νὰ μὴ καθυποβάλῃ τὸν ἑαυτοῦ του δουλικῶς εἰς ἄλλους ἀνθρώπους, οὐδὲ νὰ παραιτηθῆται τὸ δίκαιον τῆς ἀνθρωπότητος δι' οὐδεμίαν τιμὴν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ καταχρᾶται τὰς ἡδονὰς του μὲ ἀδίκους καὶ ἀτίμους ἀπολαύσεις.

ΡΛΖ'. Ἀλλὰ τί νὰ κάμῃ ὁ ἀνθρώπος εἴαν κατὰ δυστυχίαν εὐρεθῆ δοῦλος; νὰ θανατώσῃ τὸν ἑαυτοῦ του διὰ νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν ταύτην; τοῦτο ἀπαγορεύει ἡ Ἡθικὴ, ὡς ἀπεδείχθη (ΡΔ'). Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποφέρῃ τὴν δουλικὴν του κατάστασιν, καὶ νὰ παρατηρῇ τὰ μέσα τῆς ἐλευθερίας του. Ὅταν εὖρῃ καιρὸν, δύναται νὰ θραπτευσθῆ ἀπὸ τὴν δουλείαν, τὴν ὑποίαν τοῦ ἐπέφεραν ἄνθρωποι μὴ φυλάττοντες νόμον ἀνθρώπινον· εἰδ' ἐπισῶχθῆ, ἔχει δίκαιον νὰ

ὑπερασπιτθῆ τὴν ἐλευθερίαν του με πάντα τρόπον, καὶ με κίνδυνον τῆς ἰαίας του ζωῆς, καὶ με πόλεμον τῆς ζωῆς τῶν δουλωτῶν του.

ΡΑΗ'. Τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς ἔχει καθῆκον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἑαυτόν του, νὰ μὴ τὰς ἀπαρνηθῆ· διότι καθὼς διατηρῶν τὸν ἀτομικὸν του ἄνθρωπον εἶναι ὑποχρεῖς νὰ μὴ ἀπέξη ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν του τροφήν, ἀλλὰ νὰ τρέγεται με ὅσα διατηροῦσι τὴν ζωὴν του· οὕτω πρὸς διατήρησιν τοῦ εἴδους ἡ ἀνθρώπου χρεῖται νὰ ἀρνηθῆ τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς. Ἡρῶσι ὅμως νὰ τὰς ἀπολαύη νομιμῶτατα καὶ εὐλογώτατα· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ οἰκαίου ἄλλο εἶδος ἀπολαύσεως σαρκικῶν ἡδονῶν δέν εἶναι συγχωρημένον εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ ὁ γάμος (Περὶ Δικ. Σ'), οὐδ' ὁ νόμος τῆς Ἡθικῆς συγχωρεῖ ἄλλο παρὰ τὸν νόμιμον γάμον. Πᾶσα λοιπὸν ἄλλη σαρκικὴ μίξις εἶναι ἀσυγχώρητος καὶ ἀξιοκατάκριτος καὶ ἀπὸ τὸ δίκαιον καὶ ἀπὸ τὴν ἀρετήν. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἡθικὴν ὁ Λόγος προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω· ἀπαγορεύει πᾶσαν μίξιν, ἥτις γίνεται πρὸς ἡδονήν· καὶ δικαιώνει μόνον τὴν γενομένην διὰ τεκνογονίαν. Πορνείαν δὲ καὶ μοιχείαν, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσεμνον ἡδονήν κρίνει ἀναξίαν τῆς ἀνδριότητος, καὶ κακὸν ἀτιμαστικώτατον τοῦ λαμπροῦ χαρακτῆρος της.

Σημειώσεις. Ἡ Πέλις ἐμπορεῖ πάντοτε νὰ ἐμποδίσῃ τὰ παρὰ τὸ καθῆκον τῆς γαμικῆς κοινωνίας ἀμαρτήματα· ἀλλ' ἔχει με ἐν τολαίς καὶ ποινῆς· διότι ἐλίγον ἰσχύουσι κατὰ τῶν τοιοῦτων ἀμαρτημάτων. Ὅταν ἡ πόλις εἶναι διατεταγμένη δικαίως καὶ ἰσονόμως, καὶ προσπαθῆ τὴν κεινὴν ἀπάντων εὐτυχίαν, καὶ ἐνταυτῷ τὴν ἀγαθὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν της· δύσκολον εἶναι νὰ συμβῶσι τοιαῦτα ἀμαρτήματα· ὁ ἄνθρωπος φυσικᾶ ἀγαπᾷ νὰ εἶναι συνεζευγμένος με μίαν γυναῖκα, καὶ ἡ γυνὴ με ἓνα ἄνδρα. Ἐὰν ἡ πέλις προξενῆ εἰς τοὺς πολίτας πτωχείαν καὶ ἔνδειαν· τότε τὴν φυσικὴν ἐρμὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀναπαύουσι εἰς ἄνομοι πράξεις.

ΡΑΘ'. Ὁ προφορικὸς λόγος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι εἰκῶς

τοῦ ἐνδιαθέτου (Γενικ. Γραμ. Β΄). ὅσον καθήκον ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ τιμᾷ τὸν ἐνδιάθετον, τόσον χρεωστεῖ νὰ σέβεται καὶ τὸν προφορικόν· τὸν σέβεται δὲ, ὅταν φυλάττη ἀρμονίαν μεταξὺ τῶν οὖω, ἤγουν λαλῆ τὴν ἀλήθειαν. Πᾶσα ὑπόκρισις, διαβολή, καταλαλιὰ, ὑβρίσις, ψεῦδος, δόλος, χλευή καὶ ἄλλα τοιαῦτα διὰ τῆς γλώσσης προφερόμενα ἁμαρτήματα, εἶναι ἀτιμία τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἠθικός ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ λαλῆ ἄλλα παρ' ὅσα φρονεῖ· οὐδὲ νὰ γράψῃ παρὰ τὰ ὅσα τοῦ λόγου παραγγελλόμενα. Τὴν γλώσσαν δὲν δύναται νὰ κρατήσῃ ὁ ἐσωτερικῶς τὰ ἠθικὰ διεφθαρμένος ἄνθρωπος. Ὅταν ἠθικὴ φρόνησις τὸν ἐμποδίσῃ νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, εἶναι κάλλιον νὰ σιωπᾷ παρὰ νὰ ψεύδεται. Ὅτι δὲ εἰς περιστάσεις τινὰς, ὅποταν, φέρ' εἰπεῖν, κινδυνεύῃ ἡ ζωὴ ἄλλου τινος, καὶ ἡ μαρτυρία του ἐμπορῇ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ νὰ κατατρεχθῇ ὁ ἀδίκος, συγχωρεῖται τότε νὰ ὁμιλήσῃ ἄλλα παρὰ τὰ ὅποια ἐξεύρει, εἶναι φανερόν. Ἀλλὰ τότε δὲν λέγεται πλέον ψευδολογία, ἀλλὰ φρονίμη σκέπη καὶ φυλακὴ τοῦ καταδικωμένου, καθὼς θέλομεν εἰπεῖν ἄλλοῦ περὶ τούτου πλατύτερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ τῶν εἰς τοὺς ἄλλοὺς καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου.

PM΄.

Πάν ὅ,τι χρεωστεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πράξῃ εἰς τοὺς ἄλλους,